

„Je dobré pořád se na něco těšit.“ Životní krédo varhanice Aleny Štěpánkové Veselé

U příležitosti 101. narozenin profesorky a bývalé rektorky JAMU Aleny Štěpánkové Veselé přinášíme rozhovor historika Dr. phil. Tomáše W. Pavlíčka, Ph.D. Rozhovor vedený metodou orálních dějin byl jazykově a edičně zpracován Mgr. Barborou Kulawiakovou, a doplněn rodinnými fotografiemi (Fotoalbum Aleny Veselé, foto Vítězslav Veselý, září 1934).

Paní profesorko, když zde prohlížíme archiválie Vašeho otce, chemika Vítězslava Veselého (1877–1964), chci se nejdřív zeptat, jak se otec dostal k hudbě?

To byla taková rodinná tradice. Otcův bratr Richard Veselý (1880–1933) byl hudební historik, studoval ve Vídni, napsal první dějiny České filharmonie (1935) a další publikace o dějinách hudby a také hrál výborně na klavír.¹ Doma jsme byli k hudbě vedeni. Já jsem začala ve svých asi sedmi letech v Besedě Brněnské u Zdeňky Illnerové (1877–1962), ona byla Janáčkova žačka z jeho proslulé varhanické školy, byla ale pianistka, ne varhanice.² Začínala jsem tedy na klavír, až potom jsem se dala na varhany. Tady doma je mám, malinké.

A na které nástroje hrál Váš otec?

Já vím, že hrál na housle.³ To můžu říct, že denně ráno cvičil, předtím, než šel třeba na techniku, a to chodil pěšky přes Kraví horu, na oběd se vracel domů, a pak to šel zas znova.⁴ V mládí prý jel na kole z Prahy do Budějovic a zpátky, takže on byl i sportovně talentovaný, ostatně to jsme po něm také zdělili. Já jsem závodně lyžovala a dělala horolezectví, vylezla jsem asi čtyřicet vršků v Tatrách a na lyžích jsem dokonce vyhrála krajské přebory ve slalomu. Takže u nás byl i ten sport celkem pěstovaná disciplína.

¹ Richard Veselý (1880–1933), syn Karla Veselého (1870–1909) a Žofie, roz. Proškové (nar. 1874), hudební historik, žák Quido Adlera, autor knihy VESELÝ, Richard. *Dějiny české filharmonie*. V Praze: [s.n.], 1935. 274 s., xlvii s. (seznam), [12] s. obr. přílohy.

² Zdeňka Illnerová (1877–1962), soukromá učitelka klavíru, působila v Besedě Brněnské. Její neteří je fyzioložka prof. RNDr. Helena Illnerová, DrSc.

³ Prof. Ing. Dr. Vítězslav Veselý (1877–1964), profesor organické chemie VUT v Brně a akademik, fotograf, houslista, klavírista, v roce 1923 založil Chemické kvarteto (V. Veselý – I. housle, R. Vondráček – II. housle, R. Doušek – viola, A. Šimek – violoncello), syn Karla Veselého.

⁴ Cesta od rodinné vily (ul. Krondlova) přes Kraví horu do areálu Vysoké školy technické (dnes Fakulta stavební VUT).

Co bych Vám ještě řekla k té hudbě? Začala jsem tedy s klavírem, stejně jako bratr Karel Veselý (1921–2003), ale ten pak hrál na cello a sestavil také kvarteto, po vzoru otce, jenž založil Chemické kvarteto.⁵

Já jsem si po maturitě, to byla válka, původně myslela, že půjdu studovat chemii jako bratr, protože náš otec byl profesorem organické chemie a já jsem ji také měla ráda. Jenomže vysoké školy byly zavřené, tak jsem zkusila konzervatoř, kam mě vzali, jen ne na klavír, ale na varhany, a to díky tomu, že jsem poznala báječného kantora, profesora Františka Michálka (1895–1951).⁶ Varhany mě velice chytly a nakonec se staly mým osudem. Vystudovala jsem konzervatoř a potom v roce 1947 jsem se dostala na JAMU, opět na varhany u Michálka a cemballo. Absolvovala jsem 18. prosince 1951, jen můj profesor bohužel krátce před tím koncertem zemřel.⁷ Pak jsem postupně začala na JAMU působit i pedagogicky. Nejdříve jako odborná asistentka, potom docentka, pak jsem dostala profesuru a nakonec jsem sedm let dělala rektorku této vysoké školy. Byla to taková přímá cesta.

Četl jsem, že než jste začala vyučovat hru na varhany, tak jste korepetitovala pěvecké sbory.

Máte pravdu, že když jsem se dostala na JAMU jako pedagog, tak to nebylo hned přímo na varhany, ale jako korepetitorka.⁸ Při výuce sbormistrovství jsem hrála z partitury a ti studenti se u klavíru učili techniku dirigování.

A pamatujete na někoho z těch studentů, kteří se potom stali dirigenty?

Ano, byli velice známí.

Přicházela jste s někým z těch skladatelů a dirigentů do kontaktu?

⁵ Prof. RNDr. Karel Veselý, DrSc. (1921–2003), makromolekulární chemik, 1947 doktorát na Přírodovědecké fakultě UK, Výzkumný ústav makromolekulární chemie v Brně, 1965 profesor PŘF UJEP, po r. 1969 zákaz pedagogické činnosti.

⁶ František Michálek (1895–1951), hudební skladatel, profesor varhanní hry na brněnské konzervatoři a JAMU.

⁷ Studium hry na varhany na brněnské konzervatoři absolvovala na jaře 1947 přednesem Bachovy Fantazie a fugy g moll, za něž získala Cenu J. Čapky-Drahovského. Jejími spolužáky byli mj. Jiří Matys, Marie Šíroká. Navázala studiem hry na varhany na JAMU (založena 1947), které absolvovala r. 1951 opět u prof. F. Michálka (zemřel krátce před jejím absolventským koncertem 18. 12. 1951). Jejími spolužáky z řad herců byli mj. Vladimír Menšík, Lubomír Kostelka, Luboš Vidlík, Květa Fialová, Zdeněk Braunschläger.

⁸ Po absolvování JAMU (1951) učila nejprve na Hudební škole v Ivančicích (klavír), na Hudební škole Jaroslava Kvapila v Brně (klavír, varhany), na hudební vědě na FF MU (obligátní klavír) a mezitím začala externě působit na JAMU jako klavírní korepetitor na obor sbormistrovství. Zaměstnaná byla v hudebně historickém oddělení Moravského muzea, kde vedla Malé divadlo hudby a poezie. V roce 1964 se stala odbornou asistentkou na JAMU pro hru na varhany, 1968 se habilitovala na HAMU v Praze. Normalizační atmosféra na brněnské katedře klávesových nástrojů se zklidnila až odchodem Karla Jandery. Poté byla vedením katedry pověřena A. Veselá (1986–1990), profesorkou jmenována 1985.

Třeba Lubomír Mátl (1941–2020), to byl celkem známý dirigent. S ním jsem hrála, tuším, tři varhanní sóla z Janáčkovy Glagolské mše a zahráli jsme si i další skladby.⁹

Vy jste řadu skladeb vlastně premiérovala, že?

Já jsem se velice přátelila s Petrem Ebenem (1929–2007) a hrála jsem i nějaké jeho premiéry, dokonce v Americe v Minneapolis jsem hrála jeho *Chorální fantazie*.¹⁰ Od Ebena jsem hrála hodně, on třeba napsal jednu skladbu pro varhany a bicí nástroje – tedy ohromná skupina bicích, ale na všechny hraje jen jeden hudebník. Jmenuje se to *Landscapes of Patmos – Krajiny patmoské pro varhany a bicí* (1984).¹¹ Bylo to moc hezké, na tu premiéru do Brna přijel Petr i se svou ženou Šárkou. Něco Vám ukážu, já jsem totiž napsala knihu svých pamětí – jestli tu ještě nějaká je.

Z rejstříků paměti, to je pěkný název. To k varhanici sedí.¹²

Vydala to v r. 2013 naše škola. Obrázek varhan na obálce – to je u Sv. Jakuba v Brně. A tady vzadu mám velkou obrazovou přílohu, také toho Petra Ebena. Zrovna jsem hrála *Landscapes of Patmos*, tady mi napsal věnování.

To je krásné. Rok 1988.

Můžu Vám ukázat nějaké fotky, to je naše rodina, když jsem byla malá, já se svým bratrem Karlem, který byl o dva roky starší. Můj otec se věnoval fotografování. Tady jsem na lyžích, na přeboru ve slalomu. Nebo třeba tohle je fotka s Václavem Havlem, když jsem byla jmenovaná rektorkou, jak si připíjíme u Havla ve vile Amálii. Nebo tady jsem v rektorském taláru.

To je pěkné.

Ještě Václav Havel a Olga Havlová. A tady je na fotce anglická královna.

Byla na návštěvě v Brně v roce 1996, že?

Ano, a měla jsem možnost s ní také promluvit. Další fotografie je přímo z Anglie, je na ní moje přítelkyně Lady Susi Jeans (1911–1993), varhanice a

⁹ Lubomír Mátl (1941–2020), sbormistr a dirigent.

¹⁰ Petr Eben (1929–2007), hudební skladatel. *Dvě chorální fantazie pro varhany*, 1972, světová premiéra A. Veselá, 1973 v Minneapolis. Koncertní turné po USA zprostředkovala varhanice Catharine Crozier. Veselá premiérovala také cyklus *Mutationes* pro velké a malé varhany (10. 12. 1982), který Eben složil pro katedrálu v Oliwě v Gdaňsku, kde se poprvé setkal s opozicí malých a velkých varhan (1980).

¹¹ *Krajiny patmoské pro varhany a bicí*, 1984.

¹² VESELÁ, Alena. *Z rejstříků paměti*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2013. 144 s., [34] s. obr. příloha.

muzikoložka, ke které jsem vždycky jezdila.¹³ U ní jsem bydlela a odtud jsem vyjížděla na koncerty.

Tady můžete vidět světový summit rektorek, pouze žen. Úplný babinec. A naopak tady na té fotce jsou rektoři, tam jsem zase byla jediná ženská. Zde je čestný doktorát pro klavíristu Rudolfa Firkušného (1912–1994), tady na fotce je Firkušný a Táňa Firkušná (1945–2005), my jsme byli velice spřáteleni s její rodinou, jezdili k nám na chatu.¹⁴ Tady mi potom Firkušný v roce 1991 napsal ještě věnování. A tohle je Otakar Motejl (1932–2010), toho znáte.¹⁵

A jak jste přišla do kontaktu s Motejlem? On byl předsedou Nejvyššího soudu, že?

Docela zajímavým způsobem. Moje sestřenice mě upozornila, že jsme vzdáleně příbuzní. Mám zpracovaný veliký rodokmen, kde sice já jsem támhle a on je až támhle, ale nicméně jsme na jednom papíře. Jednou jsem mu to řekla a od té doby jsme byli přáteli. Takže tady mám i dopis od něj. Hodně jsem cestovala, tohle je Moskva, Cleveland, Royal Festival Hall v Londýně, kde jsem měla koncert. Tohle je zase v Anglii, u té Susi, ona také měla varhánky. A tady jsem hrála celých osmnáct Bachových chorálů, bylo to v roce 1972 v Saint Alban's Abbey, severně od Londýna. To byla tedy nálož.

Je to náročné celý ten program, osmnáct chorálů?

To je nesmírně náročné, tam nemáte jediný odpočinek. A tam na tom koncertě jsem potkala strašidlo.¹⁶ Tedy ne na koncertě, ale když jsem zkoušela v kostele.

Vedla jste i v zahraničí semináře hry na varhany?

Pamatuji, jak jsem na mistrovských interpretačních kurzech v norském Bergenu byla požádána o výuku skladeb Petra Ebena a Miloslava Kabeláče. V Norsku jsem se setkala také s českou komenioložkou Miladou Blekastad, rozenou Topičovou (1917–2003). Já Norsko miluji, tam je tak nádherně, byla jsem tam několikrát.

Jak Váš otec, vědec, vnímal Vaši hudební dráhu, když ji ještě mohl sledovat?

¹³ Lady Susi Jeans (1911–1993), varhanice, cembalistka, muzikoložka.

¹⁴ Rudolf Firkušný (1912–1994), klavírista působící v exilu, po roce 1989 koncertoval v ČSFR, podporoval domácí hudební scénu. 1993 dr. h. c. na JAMU.

¹⁵ Otakar Motejl (1932–2010), první předseda Nejvyššího soudu ČR, první český ombudsman; příbuzný s A. Štěpánkovou přes profesora patologie Otakara Janotu – dědeček O. Motejla.

¹⁶ VESELÁ, *Z rejstříků paměti*, s. 59.

On sám byl velký muzikant, to on mi doporučil, abych šla na konzervatoř. Já jsem mu do koncentračního tábora posílala noty pro jejich kvarteto.

Jak k tomu došlo, že byli rodiče posláni do koncentráků? Souviselo to se zatýkáním brněnských profesorů?

To bylo kvůli mému bratranci, který byl svého času bláznivý komunista a on, Harry, se pak za války s rodinou skrýval na naší chatě na Vysočině. Jenže gestapáci ho vypátrali a zastřelili u obce Kuklík.¹⁷ Jeho žena i malá dcera zmizely v nějakém koncentráku, o těch nic nevíme. A kvůli tomu, že se skrýval na naší chatě, tak byli zavřeni i naši.

A v kterém to bylo roce?

V lednu 1944 a byli tam až do konce války.

Váš otec byl v Buchenwaldu?

Otec v Buchenwaldu a maminka Helena (1889–1969) byla v Ravensbrücku.¹⁸ Ten byl horší, odtamtud se dostala až v červnu 1945. Otec přijel dřív, ale maminka – to jsme nevěděli, jestli se vůbec vrátí. A tady u nás doma to bylo vyrabované, tlupy sovětských vojáků ten barák pěkně probraly. K tomu všemu jsem tu předtím byla sama, bratr byl v Praze a nastěhovali mi sem rodinu z vybombardovaného Berlína, to byli velice nepříjemní lidi. Byla to doba opravdu mizerná.

A to jste po deportaci rodičů zůstala sama tady v Brně?

Ano. To mně bylo dvacet. Také mám ten život dost pestrý.

Po válce Vám vilu nechali? Nebo také hrozili rodičům, že ji vezmou?

Ne, díky tomu, že byli rodiče pronásledovaní, tak to nepřipadalo v úvahu. Ovšem byla dost poničená. Oni dokonce, když naše zatkli, tak tady většinu pokojů zapečetili, mně nechali nahoře akorát ložnici a koupelnu. Ani klavír mi nenechali, ten byl také zapečetěný dole, na ten jsem hrát nemohla. Bylo to špatné, ale člověk musí vždy nějak vydržet.

¹⁷ Hary, trockista, se svou rodinou se skrýval na chatě v obci Sykovec, zastřelen u obce Kuklík, syn matčiny sestry Terezie, která jako jediná z této rodiny přežila Osvětim. Terezie se v mládí levicově angažovala, po vzniku KSČ se stala členkou. Její dcera, tanečnice Gerta se provdala za sovětského kulturního ataše Dmitrije Aroseva (oba zmizeli během stalinských procesů, kromě syna Dmitrije).

¹⁸ Helena Veselá (roz. Poláková; 1889-1969, sňatek 27. 7. 1920), spolu s manželem zatčena Gestapem 25. 1. 1944. Otec se vrátil v květnu, matka v červnu 1945. V koncentračním táboře otec přežil díky schopnosti tlumočení z několika světových jazyků, spřátelil se s Emilem Filou, matka se spřátelila se Zdenkou Nedvědovou, dcerou Z. Nejedlého.

A když jste rodičům psala nebo když jste otci posílala noty, věděla jste něco o místě, kde rodiče byli?

Věděla jsem, že jsou v koncentráku. Ovšem jak to tam vypadá...

To nikdo netušil.

Po válce jsem se jela do Buchenwaldu podívat, s nějakým zájezdem. Tam byli za války docela významní lidé. Petr Eben tam byl také.

S kým se tam Váš otec ještě setkal? Pokračovalo nějaké přátelství dál?

Ano, byl tam s houslistou, profesorem Jaroslavem Pekelským (1898–1978) z Prahy z AMU.¹⁹ A ještě nějaký francouzský houslista tam také s otcem hrál ve vězeňském kvartetě.

A Vaše maminka vzpomínala na někoho, koho potkala v koncentračním táboře?

Ona tam potkala myslím dceru Zdeňka Nejedlého. Nejedlý u nás platil za velkého škůdce české hudby a vůbec, to on přece nakonec zlikvidoval naše školství. To byl strašný chlap. Nicméně jeho dcera Zdenka Nedvědová (1908–1998) byla lékařka, ta byla s mou maminkou v Ravensbrücku a tu maminka chválila. Potom tam s ní byla paní Marie Zápotocká (1890–1981), která prý byla taková prostá ženská, ale hodná, ji chválila maminka také.²⁰ Jinak nevím. Říkala, že se tam dost přátelila s Francouzky, protože uměla dobře francouzsky. U nás se hodně kladl důraz na cizí řeči. Asi ve dvou letech jsem začala s němčinou, to za námi chodila nějaká Fräulein Lotte. Když mi bylo osm, tak už jsem soukromě chodila na franštinu. Od tercie do oktávy jsem měla latinu každý den, franštinu a němčinu také.²¹ A potom jsem honem ještě doháněla angličtinu, to až ve třiceti, no a tím jsem skončila. Ale náš otec, ten se pořád učil nějaká slovíčka.

Tady v té obálce z koncentračního tábora, kterou jste mi ukázala, byl jeden takový svazek se slovíčky. Možná to bylo ono? Asi španělština?

Já nevím, myslím, že angličtina. Ale ještě tady byla taková krabička se slovíčky. Ale to je prakticky totéž.

Takže jeho záliba a také nadání bylo učit se cizí jazyky?

¹⁹ Jaroslav Pekelský (1898-1978), houslista a profesor na Katedře strunných nástrojů na AMU v Praze.

²⁰ Marie Zápotocká (1890-1981), manželka A. Zápotockého.

²¹ A. Veselá maturovala na Třetím reálném gymnáziu v Brně v roce 1942.

Ano, ale on se pořád učil, byl strašně pilný.

A Váš bratr, když byl za války v Praze, u koho tam působil?

Karel tam byl zaměstnaný v nějaké chemické továrně a bydlel u právníka a skladatele Richarda Strettiho (1875–1968).²² Ta rodina Stretti, jestli je Vám známo, to jsou výtvarníci. Jaromír Stretti-Zamponi (1882–1959) a potom jeho syn Mario Stretti (1910–1960), to byli naši velcí přátelé.²³ A tedy u toho Richarda Strettiho můj bratr v té době v Praze bydlel. My jsme byli dokonce vzdáleně příbuzní s ženou malíře a architekta Dušana Jurkoviče. Jeho žena Božena rozená Bartelmusová byla naše vzdálená příbuzná. Jurkovič vlastně ještě před první světovou válkou opravil zámek mého strýce Jaroslava Veselého v Molitorově.²⁴ U těch Jurkovičových v Bratislavě bydlel jednu dobu můj bratr, takže jsme s nimi byli v kontaktu. A potom ta rodina Fričova, jestli Vám to něco řekne, tak to jsou také naši příbuzní. Karolína (1847–1871), nejmladší sestra J. V. Friče, byla první manželkou mého dědečka, poslance Huberta Veselého (1842–1914).²⁵

Její bratři Jan a Josef Fričovi – mechanici, kteří postavili hvězdárnu.

Ano, hvězdárnu v Ondřejově. Já jsem tam ale nikdy nebyla.

Vaši rodiče měli kontakty i mezi malíři a výtvarníky?

Ano, ale víc tedy mezi muzikanty. Především otec a hlavně jeho bratr Richard Veselý.

Vy jste vlastně vedle Janáčkovy akademie studovala také hudební vědu na Filozofické fakultě v Brně, že?

Já jsem ji ale celou nedodělala, protože mě to tam přestalo bavit.²⁶

Jak to tam tehdy vypadalo? Kdo tam učil?

²² Richard Stretti (1875-1968), právník, státní úředník, hudební skladatel.

²³ Jaromír Stretti-Zamponi (1882-1959), bratr Richarda, český malíř a grafik; Mario Stretti (1910-1960), syn Jaromíra, český malíř, grafik a ilustrátor.

²⁴ Dušan Jurkovič (1868-1947), slovenský secesní architekt; manželka Božena Jurkovičová (roz. Bartelmusová); Podle Jurkovičova projektu bylo v letech 1910-1911 rodinné sídlo Veselých – zámek v Molitorově – rekonstruováno.

²⁵ Karolína roz. Fričová (1847–1871), první manželka (1868) JUDr. Huberta Veselého (1842–1914), říšský poslanec dědeček narátorky. Karolína byla nejmladší sestrou J. V. Friče a tetou Josefa a Jana Fričových. Martin Slaboch, Dějiny rodu Fričů a jeho významné osobnosti, *Genealogické a heraldické listy* 27, 2007, č. 3.

²⁶ Obor Hudební věda na FF Masarykovy univerzity studovala od roku 1947.

Tam byli profesoři Jan Racek (1905–1979) a Bohumír Štědroň (1905–1982).²⁷ Ale já jsem dělala JAMU a zároveň jsem na Filozofické fakultě absolvovala asi sedm semestrů. Ale pak jsem si říkala, že je to zbytečné.

Ještě když se vrátím k těm sítím Vaší rodiny, chtěl bych se zeptat, jestli byl Váš bratr v Praze v kontaktu třeba s Jaroslavem Heyrovským?

On byl hodně v kontaktu s profesorem Otto Wichterlem.

Váš bratr také dělal makromolekulární chemii. Znali se už během války?

Když náš otec zemřel, tak Wichterle přijel z Prahy na jeho kremaci a měl tam proslov. Právě on tam veřejně pronesl, že otec byl zakladatelem makromolekulární chemie u nás. Byl také členem Mezinárodní unie pro čistou a užitou chemii.²⁸

Váš bratr učil tady v Brně na Českém vysokém učení technickém?

Ne. On byl na přírodovědecké fakultě. Ale oni ho potom komunisti odrovnali. Dost nedobrým způsobem.²⁹

A to bylo v roce 1970?

Tak nějak. Zákaz pedagogické činnosti.

Když ho zbavili profesorského místa, čemu se věnoval?

Tady byla firma Lachema, bratr byl zaměstnaný ve vývoji léčiv.

Když se Váš otec vrátil z koncentračního tábora, tak byl jmenován rektorem Vysoké školy technické Edvarda Beneše, jak se brněnská technika tehdy nazývala. Nevíte, jak k tomu došlo?

Hnedka.

Jakou s tím měl práci?

To nevím, ono to netrvalo dlouho, byl rektorem asi rok. Ale on byl rektorem dokonce dvakrát, mám takový dojem.

Poprvé byl rektorem v akademickém roce 1930/31, potom po válce v roce 1945.

²⁷ Jan Racek (1905-1979), profesor hudební vědy; Bohumír Štědroň (1905-1982), učitel na brněnské konzervatoři, profesor hudební vědy na JAMU.

²⁸ V. Veselý byl profesorem organické chemie VUT v Brně, člen Mezinárodní unie pro čistou a užitou chemii.

²⁹ Zákaz pedagogické činnosti po r. 1969.

Ano. Takhle to bylo. Proto to bylo dvakrát.

A nevíte, kdo ho navrhl? Kdo tady v Brně mu byl nejbliž ze spolupracovníků?

Počkejte, jak on se jmenoval? Někde tady je fotografie s jeho kolegy z brněnské techniky, ale ta je staršího data. Tohle je možná zajímavá fotka. Já už tam také nepoznám všechny. Je to chyba, měli jsme to popsat. Je to z promoce profesora Emila Votočka (1872–1950) čestným doktorem r. 1927, je to tady na naší zahradě.³⁰ A tohle je profesor fyziky Josef Velíšek, profesor fyzikální chemie Jiří Baborovský a profesor chemické technologie Václav Kubelka.³¹

Ten vedle Baborovského.

Za ním tady. Tohle je profesor Votoček a tady je, myslím, profesor anorganické chemie Jaroslav Matějka, ale nevím to jistě. Tady je můj otec a profesor metalurgie Rudolf Vondráček. Toto je profesor fyzikální chemie Antonín Šimek, který zahynul v Mauthausenu 7. května 1942.³² Tohohle nepoznám a toho také ne. A tady je paní Jarmila Baborovská, myslím, paní Libuše Votočková a moje maminka Helena.³³ Tady to bohužel není napsané.

Téměř všechny jste hned identifikovala. To je úžasné.

Měla bych alespoň popsat to, co si pamatuji. Po mně už to nikdo nepozná.

Stávalo se často, že sem Vaši rodiče zvali své kolegy na návštěvu, na zahradu.

To byla spíš výjimka. Otec byl totiž původně v Praze u Votočka, a až pak byl jmenovaný do Brna. Naši pocházeli všichni z Čech.

Z Molitorova u Kouřimi, že? Tam se narodil otec?

Ano. Otec byl tedy nejdřív u toho Votočka, a potom ho tady jmenovali mimořádným a asi za rok řádným profesorem organické chemie České vysoké školy technické v Brně.³⁴ Takže tímto jsme se vlastně dostali na Moravu.

³⁰ Čestný doktorát VUT v Brně udělen E. Votočkovi 17. 6. 1927.

³¹ Josef Velíšek (1896-1947), profesor fyziky na VUT v Brně; Jiří Baborovský (1875-1946), profesor fyzikální chemie na VUT v Brně; Václav Kubelka (1892-1977), profesor chemické technologie na VUT v Brně.

³² Jaroslav Matějka (1888-1960), profesor anorganické chemie na VUT v Brně; Rudolf Vondráček (1881-1938), profesor metalurgie a metalografie na VUT v Brně; Antonín Šimek (7. 5. 1942 v Mauthausenu), 1920 profesor teoretické a fyzikální chemie PŘF MU, cellista Chemického kvarteta, zatčen 1941.

³³ Jarmila Baborovská (1876–asi 1953, roz. Heuřpauerová), Libuše Votočková (1887–1967, roz. Fořtová), Helena Veselá.

³⁴ 1920 mimořádný, 1921 řádný profesor organické chemie České vysoké školy technické v Brně.

Vy i bratr jste se tedy narodili v Brně?

My už v Brně. Tahle fotka, to je na naší zahradě, to byla naše višně. Ted' už tu není nic. Tady byl ořech, který už uschnul.

Jak Váš otec vnímal založení Československé akademie věd v roce 1953? Stal se akademikem, že?

On byl jedním z prvních akademiků.³⁵ Považoval to za poctu, velice poctivě jezdil do Prahy na schůze Akademie. Spolu s ním tak z Brna jezdil také lingvista František Trávníček, byl to trochu zvláštní chlap.³⁶

A myslíte politicky, nebo i způsobem jednání?

I politicky. Já tedy nevím, osobně jsem ho neznala, jen jsem o něm slyšela.

Já jsem četl, že to byl člověk, který zkomplikoval život a kariéru mnoha svým kolegům.

Myslím, že ano. On měl takový vysoký hlásek. Ale o to nejde.

A měl Váš otec nějaký komentář ke Zdeňku Nejedlému, jako prezidentu Akademie?

Tak Zdeněk Nejedlý byl v hudební oblasti největší darebák. On zlikvidoval naše školství, které bylo na vysoké úrovni. Nadělal jedenáctiletky, zlikvidoval gymnázia. To byl zločin přímo na naši vzdělanost. On také vždy začal něco rozsáhle psát a nic nedopsal, že ano. Velký uctívatel Smetany, a Dvořák, toho neuznával. No tak, proboha, to je přece úplný nesmysl.

Máte pravdu. Vráťm-li se k akademikům, znamená to tedy, že vědci si vážili možnosti jezdit do Akademie a využít ji pro vědeckou práci? Smířili se s tím, že prezidentem je Nejedlý?

Jistě, tak oni se tam s tím Nejedlým nescházeli. Mám dojem, že měli pro své obory zasedání zvlášť. V té chemii to nebylo zas tak politicky laděné. Otce celkem uznával Jiřího Krohu (1893–1974).³⁷ Já nevím, jestli jste o něm něco slyšel? To byl levicový architekt, národní umělec, a byl odsud, kolega na brněnské technice. A naše matky se přátelily.

³⁵ 1952 akademik, 1957 Řád práce.

³⁶ František Trávníček (1888–1961), bohemista, akademik, politik, člen KSČ.

³⁷ Jiří Kroha (1893–1974), architekt, 1925 mimořádný, 1930 řádný profesor architektury České vysoké školy technické v Brně, člen KSČ, 1939–1940 vězněn v koncentračních táborech.

Paní profesorko, ve svých sto letech máte úžasnou paměť.

Některé věci zapomínám, ale říkám si, že když mi je 100, tak na to mám trochu nárok. A nestydím se za to, spíš se tím chlubím. Já jsem ještě měla na své narozeniny koncert.

Na začátku července?

Ano. 7. července 2023, v rámci Brněnského varhanního festivalu. A spolu se mnou vystupovali někteří moji žáci: Hana Bartošová, Jitka Maisel, Velin Iliev a Petr Kolař.

A kde se Narozeninový koncert konal?

V Brně, v kostele u jezuitů, kde jsou nejlepší varhany, které jsem také spolunavrhovala.

Jak do toho člověk pronikne, aby pochopil systém nástroje? To varhanářské řemeslo?

Varhanářské řemeslo, do toho jsem úplně nepronikla. To je taková technická záležitost a já v tomto směru nejsem moc technicky nadaná. Ale varhany jako takové jsem poznala dobře. Po Evropě jsem hrála hodně, jenom ne v těch jižních a východních zemích, kde varhany nemají. Tam, kde jsou pravoslavní, tam jsou většinou jen sbory bez varhan. Čili v pravoslavných kostelech jsem moc nehrála. Ale kdysi jsem vystupovala i v Sovětském svazu, tam jsem se najezdila. Z toho mám tedy také vzpomínky za všechny prachy, jak se říká. Co já jsem tam všechno zažila. Naopak hrozně ráda jsem jezdila do Skandinávie, moje největší láska je Norsko, tam jsem hrála za polárním kruhem, přímo až tam úplně na severu, čtyři koncerty v městech Kirkensen, Vadsø, Tromsø, Narvik,³⁸ a ve Švédsku také, vše u příležitosti 300. výročí narození J. S. Bacha. Jezdila jsem vlastně všude. Francie, Německo, Anglie. V Anglii jsem byla mnohokrát, tam jsem měla tu přítelkyni Lady Susan Jeans, ale ona byla původně Vídeňka a vzala si Sira Jamese Jeanse (1877–1946), což byl astrofyzik.³⁹ Měli tam takové sídlo v Cleveland Lodge v jižní Anglii, velký park, troje varhany v baráku. Tak tam jsem měla hlavní stanoviště a jezdila jsem tam po různých koncertech.

³⁸ Kirkensen, Vadsø, Tromsø, Narvik. Poprvé zde koncertovala v roce 1985 během třisetletého výročí narození J. S. Bacha.

³⁹ James Jeans (1877–1946), astrofyzik a matematik zabývající se kvantovou teorií, teorií radiace a teorií evoluce hvězd, profesor aplikované matematiky na Princetonu a v Cambridge, jeden ze zakladatelů kosmologie a popularizátor fyziky. Jeansovi žili v Cleveland Lodge v hrabství Surrey. A. Veselá Štěpánková zde také přednášela na letní škole varhanní hudby.

V Cambridge jste také hrála, že?

V Cambridge jsem hrála dvakrát, poprvé v roce 1963 v King's College Chapel. V Oxfordu na univerzitě jsem hrála také. V Londýně v Royal Festival Hall a v několika dalších kostelích, také londýnských.

A dá se říct, že je trochu jiná atmosféra a akustika ve velkém koncertním sále a v kostele?

Otázka akustiky je pro varhaníka hrozně důležitá. Je to otázka dozvuku. Někde, když je to koncertní sál a je tam ještě plno lidí, je to dost suché a ten dozvuk je krátký. Ale ty kostely jsou různorodé. Říká se, že ideální dozvuk jsou tak 2,5 vteřiny, plus mínus. Jenže například právě v King's College Chapel jsem zažila dozvuk 10 vteřin. A ve Švédsku v Uppsale, kde je jejich největší katedrála, tam to bylo dokonce 12 vteřin, takže tam to musíte hrát všechno trošku pomaleji a hodně artikulovat, aby tomu bylo vůbec rozumět. I s tím si musíme vždy umět poradit, a někdy tam člověk nemá moc času, na to si to připravovat. Holt potom pomáhají ty zkušenosti.

Když se připravujete na koncert v neznámém kostele, dáte na vlastní uši, nebo máte s sebou někoho, kdo by Vám poradil?

Vzpomínám si, že jednou v Holandsku jsem musela někoho mít, to bylo v Alkmaar, to je obrovská katedrála a tam ty varhany jsou situovány tak, že sedíte a před sebou máte ten hlavní stroj a hned za zády máte takzvaný Rückpositiv čili zadní pozitiv a vy sedíte mezi tím, čímž pořádně neslyšíte, co z toho leze.⁴⁰ Tam jsem si musela někoho dolů posadit, aby mi to odposlechl. Ale jinak si to dělám sama. Člověk také ne vždy má příležitost někoho po ruce mít.

Je nějaký rozdíl v hudební kultuře, třeba i mezi posluchači, v luterských kostelech a zemích, nebo v Anglii, kde je anglikánská hymnologická kultura?

Hlavní rozdíl je mezi severem – severní Německo, Holandsko – a dejme tomu střední a jižní Evropou. U nás byly u varhan ty pedálové spodní hlasy dělané velice úsporně, takže jich tam bylo málo, nemělo to ten základ. Kdežto ty severoněmecké a holandské, ty to mají ohromně vybudované, tam také bydlí ti největší varhanáři – Arp Schnitger například.⁴¹ Když jsem hrála v Alkmaar a ještě v Haarlemu, kde jsou na nástroji Christiana Müllera vybudované ty hlasy

⁴⁰ Katedrála v Alkmaar, varhana Arp Schnitger.

⁴¹ Arp Schnitger (1719), varhanář. Příležitost hrát na Schnigerovy varhany v kostelech v Holandsku a severním Německu zprostředkoval varhaník prof. Anton Heiller, s nímž se seznámila již v Anglii.

všechny, tak tam máte ohromnou možnost. Tam Vám to vyzní báječně. Tam je opravdu radost hrát.⁴²

Pro kterého skladatele, nebo pro které skladby je to důležité, mít takhle dobře rozbudovaný nástroj?

Pro všechny.

Aby to vyznělo.

Ano. Můj nemilejší je Bach, samozřejmě. Mám hodně bachovských nahrávek, právě těch Osmnáct tzv. lipských chorálů a různé další. Bach je pro mě ten největší.⁴³

A když jste učila na Janáčkově akademii, kolik jste mívala žáků? Kolik se v té době učilo hře na varhany?

Zrovna v té době za komunismu jich nebylo mnoho... Ona byla legrace, když jsme třeba museli argumentovat tím, že sovětští kosmonauti si vezli na Měsíc varhanní nahrávku Bacha.

Vznikaly problémy třeba při organizaci koncertů nebo i na vedení tehdejší Akademie múzických umění?

Ne. Absolutně ne na Akademii.⁴⁴

Takže spíš při nahrávání skladeb, při koncertech?

To ano, před rokem 1989 nebylo možné koncertovat v kostelech. Záleželo, jak si člověk udělal program. Já jsem si do toho nikdy nenechala mluvit. To je nakonec moje záležitost, co budu hrát.

Vzpomínáte na někoho ze svých studentů a studentek, že také vyrazili jako sólisté do celého světa?

To je zajímavé, jsou totiž studenti, kteří jsou třeba i velice dobří, ale nemají průraznost. Mám třeba jednu žačku, která nepatřila k úplně nejlepším, ale ta už hrála v Americe, a já nevím kde všude. Dovede se totiž prosadit.

Čím to je?

⁴² Katedrála St. Bavo v Haarlem, varhany Christian Müller (1725).

⁴³ Například Bachových Osmnáct chorálů (tzv. Lipských) natočila pro Supraphon v roce 1970 v chrámu sv. Mořice v Olomouci (varhany Michaela Englera z první poloviny 18. století); Bachovy tzv. Dogmatické chorály (Třetí díl klavírních cvičení) natočila společně s cembalistkou Zuzanou Růžickovou v Rudolfinu.

⁴⁴ Na JAMU se ovšem potýkala s problémem zajištění vhodných nástrojů. Před rokem 1989 nebylo v Brně možné pořádat varhanní koncerty v kostelech. A. Veselá se domohla instalace varhan z bývalé konzervatoře v sále Besedního domu.

Je dobrá, ale jsou tam lepší. Jenže ona ví, jak na to. A to je také kumšt, umět se prosadit.

Je to tak, že my Češi se často neumíme prosadit? Chybí nám ta průraznost?

Já se obávám, že to tak je, protože máme velice nadané lidi. Holt třeba náhodou neměli štěstí. Ono někdy úplná náhoda Vám může něco nahrát.

Po roce 1989 se u nás podařilo zrekonstruovat mnoho varhan. Jak jste to vnímala? Dařilo se shánět na to peníze?

Bohužel ony ty varhany moc utrpěly za dobu, kdy se tomu nevěnovaly peníze. Hodně se jich už zničilo, sežral je červotoč a podobně. Ale některé dobré se zachránily, například v Doubravníku, ty postavil známý barokní varhanář Jan Výmola a restauroval Dalibor Michek.⁴⁵

Vzpomenete si, když jste se v roce 1990 stala rektorkou, jak to bylo náročné? Co vše to od Vás vyžadovalo?

Bylo to dost náročné. Mě tedy vůbec nenapadlo, že do toho půjdu, já jsem dělala pouze vedoucí katedry klávesových nástrojů. A najednou se po převratu ustavila tzv. akademická rada, což byl předchůdce senátu, kde byly dvě komory, jedna studentská a jedna pedagogů. Já jsem tam byla mezi těmi pedagogy, a teď se najednou objevil hlavní představitel studentstva Petr Veselý⁴⁶ a řekl, že se bude volit nový rektor. On tam byl rektor, který byl celkem slušný, musím říct. Takže my jsme řešili, proč by to neměl dál dělat, protože on byl opravdu jak odborně, tak lidsky velmi dobrý – historik Vladimír Hudec.⁴⁷ Studenti ho ale nechtěli, takže vymysleli jednoho mladého divadelního režiséra, kterého tedy chtějí za kandidáta, on ale ještě v životě nic nedokázal. Přirozeně jsme se zděsili a říkali jsme, že my bychom volili toho současného rektora Hudce. Svolala se tedy celá akademická obec a mělo se to tam představit. Představil se tam ten kandidát za studentstvo – Petr Holeček,⁴⁸ a my jsme navrhovali toho současného rektora – Hudce, načež plénum řeklo, že nechtějí nikoho, prostě to zamítlo. Šli jsme tedy nahoru do nějaké třídy a řešili jsme, co teď. Byla to situace naprosto patová a někdo tam v tu chvíli, dodnes nevím, kdo to byl, řekl, jestli bych nechtěla kandidovat já. Já jsem řekla: „No tak teda nezlobte se, to já se nemůžu hned takhle rozhodnout. Já si teďka půjdu na

⁴⁵ Kostel Povýšení sv. Kříže v Doubravníku, dvoumanuálové varhany brněnského varhanáře Jana Výmoly z roku 1760, restaurovány Daliborem Michkem.

⁴⁶ Předsedou Akademické rady se stal Petr Veselý, student činoherní režie.

⁴⁷ Vladimír Hudec, profesor, hudební historik.

⁴⁸ Petr Holeček, aspirant oboru činoherní režie.

panáka.“ Tak jsem tedy ještě s několika kolegy šla, a tak jsme to tam probírali. Druhý den jsem přišla do školy, tam už na mě čekali studenti a měli nějakou petiční listinu, kam se podepsalo už asi 75 lidí, a chtěli po mně, abych kandidovala. Řekla jsem jim: „Já teď půjdu za rektorem a s ním to proberu.“ Tak jsem tam seděla a on mě přemlouval, abych do toho šla. Já už z toho nemohla vycouvat. Zřejmě jim vyhovovalo to, že jsem nikdy před tím nebyla v partaji, že jsem nikdy před tím politicky neblbla.

A udělala jste veliký kus práce potom za toho rektorování. To asi bylo dost náročné, že?

Nejen osobně, protože já jsem musela také několik lidí propustit a ty, co na akademii dřív nemohli působit, tak ty dostat zpátky. Těch personálních věcí bylo hodně. My jsme měli pouze dvě katedry divadelníků, a tam to byl samý komunista, jeden vedle druhého. Musely se udělat konkurzy, všichni lidi museli projít novým konkurzem. Někdy tam musely být i změny. Hlavně ti, kteří se tam nemohli dostat, a kteří byli na úrovni, tak se jim to teď podařilo.

A potom tu byla otázka budov. Měli jsme jedinou budovu na Komenského náměstí, a to navíc v havarijním stavu.⁴⁹ A já jsem začala získávat jednu budovu za druhou. Podařilo se mi dostat pro divadelníky budovu, byla to kdysi nějaká hospodářská organizace. Ale bylo to na Mozartově ulici, někdejší sídlo Obchodní a živnostenské komory, taková hezká secesní budova, uvnitř krásný sál, mně se to hned zalíbilo.⁵⁰ V té době zrovna nějak byla možnost to získat, tenkrát mně pomohl také Motejl. Tak jsme získali tohle místo pro Divadelní fakultu, což bylo ohromné terno.⁵¹ Další problém byl, že jsme neměli vůbec žádnou kolej, takže jsme získali Hotel Astoria, ten byl zrovna po nějaké té privatizaci, zažádali jsme si o něj a podařilo se.⁵² Ale byla to legrace, jela jsem s naším kvestorem Eduardem Gondekem⁵³ kvůli tomu Hotelu Astoria do Prahy na nějaký úřad, který vyřizoval tyhle záležitosti ohledně privatizací. Jak jsme o tom začali mluvit, tak ten patřičný úředník se moc nadšeně netvářil. Ale potom, když z našeho kvestora vylezlo, že trénuje mladé fotbalisty, a že ten úředník také má něco takového, tak se hoši domluvili. Následně náš kvestor pozval mladé pražské fotbalisty do Brna a Hotel Astoria byl náš. Ten jsme potom celý zrekonstruovali a je tam teď kolej, která má i ubytovací možnosti.

⁴⁹ Budova na Komenského náměstí v Brně.

⁵⁰ V r. 1992 získáno bývalé sídlo Obchodní a živnostenské komory na Mozartově ulici (tehdy Výzkumný ústav geologického inženýrství), rekonstrukci secesní budovy provedl arch. Jan Konečný.

⁵¹ Samostatná Divadelní fakulta JAMU byla obnovena 21. 4. 1990.

⁵² Hotel Astoria na Novobranské ulici byl získán r. 1996.

⁵³ JUDr. Eduard Gondek.

Vy jste se zasloužila také o rekonstrukci Besedního domu, je to tak?

To bylo tak, že novorenesanční Besední dům navržený kdysi dánským architektem Theofilem Hansenem se dostal do havarijního stavu a už nebyly peníze na pokračování rekonstrukce a hrozilo zakonzervování, což by bylo hrozné.⁵⁴ Takže jsme jeli s dvěma radními z města⁵⁵ do Prahy za ministrem financí Ivanem Kočárníkem,⁵⁶ a tam jsme získali padesát miliónů. Slavnostně jsme tedy přijeli a druhý den byl v televizi rozhovor s jedním z těch dvou radních a chlubil se tam, že získal 50 milionů. Načež jsem volala do té televize a říkala jsem: „Říkal Vám inženýr Doležal, kdo to získal?“

„Jo, říkal, že on a ještě pan radní Zahradníček.“

„A říkal Vám, že jsem tam byla já?“

„Ne.“

Tak jim říkám: „Ono to bylo úplně naopak!“ To jsem si nenechala líbit, na druhý den byla v televizi omluva.

To je správné. Jednak vůči Vám osobně, a potom také vůči úřadu rektorky.

Bylo to sprosté. To víte, někteří lidi jsou holt drzí.

Podařilo se v Besedním domě obnovit kulturní život?

Určitě.⁵⁷ Já jsem dlouhá léta dělala předsedkyni Spolku přátel hudby a tam pořádáme cykly koncertů a míváme to téměř vždycky plně obsazené. Je o to velký zájem.

Paní profesorko, jste opravdu velice činorodá.

Někdy už mě to zmáhá. Už bych měla brzdit. Ale já jsem v takovém soukolí, že už z toho nějak nemohu couvat, to je nejhorší.

Ale je dobře, že stále můžete žít hudbou. Moc Vám děkuju za rozhovor.

⁵⁴ Novorenesanční budova podle projektu dánského architekta Theofila Hansena, sídlo Brněnské besedy.

⁵⁵ Náměstci Luděk Zahradníček a ing. Doležal.

⁵⁶ Ivo Kočárník.

⁵⁷ Slavnostní koncert po rekonstrukci budovy se konal 27. 5. 1995.

BIOGRAFIE:

Alena Štěpánková Veselá (nar. 7. 7. 2023) pochází z rodiny profesora organické chemie, který se do Brna přistěhoval po první světové válce a působil na České vysoké škole technické (mj. rektor). Jubilantka žije v rodinné vilce celý život, na sklonku druhé světové války sama, když byli její rodiče transportováni do koncentračních táborů.

Z důvodu uzavření vysokých škol nastoupila na konzervatoř (1942-1947) a poté vystudovala hru na varhany a cembalo na Janáčkově akademii múzických umění (1951). S touto školou spojila celý svůj další profesní život; od r. 1967 přímo vyučovala hru na varhany, v letech 1990-1997 byla rektorkou JAMU. Její žáci působí po celém světě. Iniciovala Soutěž mladých varhaníků v Opavě (od 1978) a vedla mezinárodní mistrovské kurzy v Anglii a dalších zemích. Angažovala se ve výstavbě budov JAMU a nového koncertního sálu v Brně. Pořádala četné koncerty a festivaly. Byla členkou porot mezinárodních soutěží. Je členkou Spolku přátel hudby v Brně a Správní rady Nadace Leoše Janáčka.

Koncertovala po celém světě, premiérovala řadu varhanních skladeb, zejména dílo Petra Ebena, Miloslava Ištvana, Josefa Berga. Získala řadu ocenění, mj. státní medaili Za zásluhy. Natočila Bachovy Chorální předehry a řadu dalších varhanních skladeb. Je autorkou vzpomínkové knihy *Z rejsříků paměti* (2013).

Rozhovor Tomáše W. Pavlíčka s Prof. ALENOU ŠTĚPÁNKOVOU VESELOU z 30. 09. 2019 v Brně (1. rozhovor, doplněn a korigován 2. 2. 2024, přepis PhDr. Kristýna Kaucká, Ph.D., editace Tomáš W. Pavlíček, jazyková redakce Mgr. Barbora Kulawiaková); kontakt: tpavlicek@ihpan.edu.pl